

Atque pro hujusmodi accidentibus habebant cognitiones nostras, actus voluntatis, colores, calorem etc. At hodierni philosophi isthoc accidentium genus pro inani comminiscens ingenii partu habent. Nec immeritò: nam, ut alia taceam, eorum existentia nullo solido argumento evincitur; omnia substantiarum accidentia per solas earumdem determinationes, ac relationes aptè explicari, per decursum philosophiæ patebit: eo ipso autem id genus *entitates* adstrui profecto, non debent, juxta vetus illud: *entia non sunt multiplicanda sine necessitate*. Præsertim quum complures earum qualitatatum, quas peripatetici occultas nominarunt, accidentiaque absoluta esse voluerunt, detectæ jam sint, et omninò patere videatur eas nihilo minus esse, quam accidentia absoluta, ipsorum sensu accepta: ut adèò nullum omninò id genus accidentium vestigium deprehendi hactenus in natura potuerit. = At obijciunt juxta fidei nostræ dogma in Eucharistia, destructo pane et vino, remanent eorundem species, scilicet color, sapor etc. sub quibus veraciter continetur corpus et sanguis Christi: atqui remanentes hæ species non possunt (inquiunt) esse aliquid, quàm accidentia absoluta. R. *conc. maj. neg. min.* Nam species reapse latinis idem est, ac apparentia: remanent ergo apparentiæ panis et vini; sub quibus omninò *veraciter* continetur corpus et sanguis Christi, quia *veraciter* corpus et sanguis Christi est ibi, ubi apparet esse panis et vinum. At num apparentiæ illæ remanentes ab-

solutis accidentibus, sensu peripateticorum acceptis, attribui debeant, an aliter explicandæ sint, quæstio merè philosophica est. Censent autem hodierni philosophi, eas inde proficisci, quod Christus in Eucharistia præsens easdem dignetur actione supernaturali facere in organa nostra impressiones, quas panis, et vinum naturaliter facerent, si adessent. = Neque dicas, hinc consequens fore, ut Christus in Eucharistia nobis illudat. Nam exercenda nostræ fidei gratia dignatur Is panem, et vinum dicto modo supplere, non autem, ut nos in errore inducat. Hinc præmonet nos, ne testimonio sensuum decepti in errorem prolabamur; ut adèò si decipiatur quispiam, verèque judicet adesse panem, et vinum, ubi non adest, id fiat *per accidens*, et præter intentionem Salvatoris." Horvath. Met. Dis. I. c. 7.

§. III.

Subsistentia, suppositum, et persona.

173 *Subsistentia*, nomen antiquis philosophis ignotum, est illud substantiæ complementum, per quod intelligitur suarum operationum esse principium. Substantia verò ita constituta dicitur *suppositum*. Loquendo de aliquo rationalis naturæ individuo, nomen ipsi *personæ* tribuitur; non quod suppositum dici nequeat, sed quia *suppositum* generale nomen est enti cuilibet in se subsistenti conveniens; *persona* dignitatem quamdam naturæ, cui attribuitur, indigitat. Quod autem Latinis *persona*,

id Græcis *hypostasis* post S. Athanasium significat; quamvis in sua origine substantiam denotaret; quod quidem nomen etiam theologis latinis familiare est.

174 Occasionem hujusmodi notiones inveniendi, veteri philosophiæ prorsus ignotas, dedit augustissimæ Trinitatis, atque Incarnationis mysterium. Nam uti è fidei nostræ dogmatibus habemus, tres sunt in unica natura divina *hypostases*, seu *subsistentiæ*, quæ tres Personæ divinas efficiunt. Secunda etiam Persona Trinitatis naturam humanam in unitatem personæ sibi assumpsit; adeoque ex duabus naturis coalescens unica tantum Persona ab *hypostatica unione componitur*.

175 Inde orta inter metaphysicos controversia, in quonam hæc subsistentia consistat; quam proculdubio à natura humana distinctam esse fateri oportet, quum in Christo naturam humanam existere, personam humanam abesse, doceamur à fide. Plerique existimant *subsistentiam* nihil aliud importare, quam *negationem unionis cum alio ente*: qua unione deficiente, substantia in se sistere, aut subsistere concipitur; illa superveniente, quasi in jus alterius transit, desinitque in se consistere, ac suppositum esse. Sic gutta, aut portio aquæ ab alia ejusdem naturæ substantia segregata, suppositum esse concipitur: quæ si misceantur, in unum suppositum coalescunt, quin aliud ipsis superveniat quam illa copulatio, qua hujusmodi elementa commiscantur. "Si quis plura hæc de re cupiat, *inquit prælaudatus Tamagna,*

Scholasticos quoscumque adeat, ex quibus, et desiderium explere, et opprimere etiam vel invitum valebit." Ont. Sect. 3. art. 1.

§. IV.

Quantitas, et qualitas.

167 *Quantitas est magnitudo, sive extensio* partium totum aliquod componentium. Promiscua hic habeo *magnitudinem*, atque *extensionem* partium: plerumque enim magnitudinem ab extensione partium desumimus. Sic globum aureum unius libræ minorem existimamus altero ligneo ejusdem ponderis, eo quod extensionem majorem partium, quod *volumen* dicunt, habeat præ altero aureo etiam libram ponderante. *Extensionem* autem partium illam voco, quam à majore, vel minore spatio ab ipsis intercepto metimur. Nonnumquam etiam multitudo partium totum componentium *quantitas* dici solet; quod ex modo ipso loquendi facile dignoscitur.

177 Ceterum quantitatem primo sensu acceptam concipere distinctè nullatenus possumus, nisi alterius quantitatis notæ subsidio, ad quam alteram ignotam referamus; ex g. globi magnitudinem explicare alteri non possum, nisi diametrum ipsius ad præcognitam mensuram, putà pedis aut pollicis referendo. Hinc notæ à quantitate provenire illæ dicuntur, quæ sine respectu ad aliud assumptum dari quidem possunt, concipi verò non possunt.

178 Corol. Facile hinc discrimen *quantita-*

tem inter et *qualitatem* deduces. Qualitas enim sine alio assumpto concipi potest; ut quum aquam calidam aut frigidam dico, sine ullo alio adminiculo ab omnibus intelligor. Magnum autem aut parvum quid dici non potest, nisi relatum ad aliud, cum quo conferatur.

179 Substantiæ notio abstracta est: nihil enim determinatum nobis exhibet, è cujus conceptu idea clara, et distincta in nostra mente formetur. Ab ipsius verò qualitate, et quantitate habemus, quascumque notiones de ipsa concipimus; determinationes nimirum illæ, quæ substantiam ad aliquam entium classem deducunt, illam nobis repræsentant, quæ alioquin in suo conceptu abstracto remaneret.

180 Corol. Omnis igitur determinatio intrinseca, aut quantitas aut qualitas est substantiæ: ab hisque intrinsecis determinationibus substantia habet; ut in aliqua entium classe collocetur.

181 Qualitates in *primitivas et derivativas* distribuunt. Inter *primitivas* illas numerant, quæ primæ in ente concipiuntur; et de quibus reddi non potest ratio, cur enti insint; adeoque in ejus essentia contineri intelliguntur. *Derivativæ* in primitivis rationem sufficientem habent, cur enti convenient: quæ rursus in *necessariis, et contingentibus* tribuuntur. Si in primitivis rationem, cur actu insint, habuerint, erunt *necessariæ*: quod si tantum, ut existere possint, è primitivis deducantur, in contingentibus habentur. Lapidem esse solidum ab ejus qualitatibus primitivis contingit, adeoque qua-

litas necessaria est: posse autem calidum, aut frigidum fieri, non tamen actu esse, ab eisdem habet; idcirco calor, aut frigus contingenter ipsi obveniunt.

182 Corol. 1. Similitudo aut dissimilitudo entium à qualitatibus desumitur. Duo entia, easdem specie qualitates habentia, similia dicuntur, putà duo globi, quos ob rotunditatem, in quam conformata est earum substantia, similes vocamus. Similitudo verò crescet, aut decrescet, juxta numerum atque intensiorem qualitatum in utroque ente residentium. Sic duo ferrei globi ab igne rubentes magis similes sunt, quàm si alter calidus, alter frigidus esset.

183 Corol. 2. Similitudo igitur admittit *magis et minus*, sive gradum comparativum: quod de æqualitate omninò falsum est. Ratio discriminis est, quia qualitates, et numero, et gradu, seu intensione augeri possunt, in quibus similitudo consistit. Æqualitas verò à quantitate originem ducit, quæ si omninò eadem in utroque ente sit, eadem videlicet mensura computata, quocumque augmento, aut decremento in alterutro superveniente, ab æqualitate desciscit. Idcirco ut de veritate, sic etiam de æqualitate dici solet, *in indivisibili* consistere: quum alterum altero magis verum, aut magis æquale dici non valeat.

184 Aliud etiam inter accidentia à quantitate, aut qualitate provenientia discrimen assignant; quod prisma per aliquam mensuram æstimatur, putà longitudinis, latitudinis, pro-

funditatis, ponderum etc. Qualitates verò à gradibus intensionis (103) dignoscuntur; sic dulce, amarum, album, nigrum, non aliqua mensura, aut pondere discernuntur, sed remissione, aut intensiore gradu ejusdem qualitatis.

§. V.
De motu, et quiete.

185. Breviter hic de motu, ejus notionem magis abstractam exponendo, disseremus; reliqua ad physicam reservantes, ubi oportuniorem sibi locum vendicant. Motus est *translatio entis ab uno in alium locum*. Unde ad motum duo saltem spatii puncta requiruntur; unum in quo ens sit, alterum ad quod transferatur, quæ terminus à quo, et ad quem in scholis audiunt.

186. Motum veluti qualitatem concipimus, quæ per gradus augeatur, aut remittatur. Sic motum *tardiozem*, aut *velociorem* dicimus juxta gradus plures, aut pauciores *celeritatis*, quos in ente moto animadvertimus. Porro gradus celeritatis relatè ad spatium, et tempus, quod mobile impendit in sua translatione, metimur. Nisus, et Eurialus idem spatium pedibus metiantur: si primus quatuor horæ minutis, alter quinque metam contingant, motus primi celeritatem majorem habebit quàm motus alterius. Quod si primo minuto centum pedes spatii, secundo 90, tertio 80, etc. idem percurrat; ejus motus erit *retardatus*; secùs, si quolibet instante eandem celeritatem conservet,

tunc enim motus erit *æquabilis*: quum verò celeritas augetur, motus dicitur *acceleratus*. Uterque tam *acceleratus* quam *retardatus*, *inæquabiles* vocantur.

187. Spatium, quod mobile decurrit, velut linea consideratur, reliquæ enim spatii partes ad motus notionem nihil conferunt. Quod si spatium instar lineæ, mobile tamquam punctum concipi debet. Per lineam quippe non nisi punctum fluere mens nostra potest concipere: hæc autem *linea directionis*, sive *directio* nuncupatur.

188. Corol. 1. Mobile unicum tantum lineam directionis sectari potest: si enim duas affectaret, idem punctum in duobus spatii punctis simul existeret: duas igitur directiones simul habere non potest.

189. Corol. 2. Motus igitur est ens successivum, cujus partes simul existere nequeunt. Est enim translatio entis ab uno in alium locum (185); quæ si in unico instanti fieri posset, punctum idem esset simul in duobus lineæ punctis (præc.); quod manifestum est fieri non posse. Requirit igitur motus tempus aliquod, in quo perficiatur; nimirum *prius*, et *posterius*: *prius*, in quo concipiatur *in termino à quo*; *posterius in termino ad quem*.

190. In ente composito (84) plures mutationes occurrere possunt: partes enim augeri, aut minui, aut ab uno in aliud punctum transferri queunt, vel denique dissociari. Mutatio igitur in ente composito sine motu accidere non potest: quæcumque enim accidat ex præ-

cedentibus mutationibus, sine motu fieri non posse, ipsa res loquitur. Augeri enim, aut minui; dissociari, aut invicem accedere sine accessu, aut recessu partium, fieri nequit. Quod si interna tantum partium motio contingat, qua invicem accedant, aut secedant, motus dicitur *intestinalis*.

191 Corol. Quando nulla ex his mutationibus hactenus descriptis in ente concipitur, in quiete esse dicitur. Ea videlicet est *quietis* natura, ut per solam cessationem motus aptè concipiatur.

192 "Legem continuitatis id vocant ejusdem propugnatores, ut quævis quantitas, dum ab una magnitudine migrat ad aliam, debeat transire per omnes intermedias ejusdem generis magnitudines. Hinc etiam celeritas ex. g. globi cujuspiam, quæ prius erat æqualis 12; nunc autem est æqualis 9, tunc est mutata secundum continuitatis leges, si globus ille transit à XII celeritatis gradu, ad IX, ut nullus concipi possit celeritatis gradus inter duodecimum, et nonum, per quem non transisset. Sin autem globus ille gradus quosdam decimo minores, nono majores, transiit, quin omnes successive obiret, in mutatione celeritatis saltus commissus est, et lex continuitatis violata." *Horvath. Met. n. 177.*

193 Ex hoc lemmate deducunt Boschovichius, et post eum plures alii præsertim germani philosophi, in punctis substantiæ materialis vires quasdam attractivas, ac repulsivas, ex quibus etiam *cohesionem* sive conjugationem

earundem partium deducunt, quin penetrentur. Porro, nomine vis repulsivæ (insistit prælaudatus Horvath) non aliud intelligimus in corporibus, quàm certam determinationem recedendi à se invicem, ut certo inter se intervallo distent. Pariter nomine vis *attractivæ* designamus in corporibus certam determinationem ad se invicem accedendi, à distantibus mutuis pendentem.

"*Repulsivas dari* sequente ratiocinio *convinci* potest. 1. Si globus A incurrat in globum B quiescentem, vel lentius procedentem, celeritas præcedentis B per conflictum hunc definito quopiam incremento augetur, insequentis verò imminuitur. Nam quamdiù celeritas globi præcedentis minor est quam insequentis, tamdiù augenda est eadem præcedentis celeritas actione insequentis, ut is huic desinat esse obstaculo; porro quamdiù globus insequens auget celeritatem præcedentis, tamdiù præcedens obreactionem, actioni æqualem, celeritatem insequentis ex adverso imminuit."

2. Etiamsi globi hi confligentes ad contactum mutuuum mathematicum devenirent, ea tamen celeritatum variatio neque ipso contactus momento, neque continuo aliquo post contactum tempusculo posset evenire. Non momento contactus: nam secus, definitum celeritatis incrementum in præcedente globo, in sequente autem decrementum unico temporis momento fieret: atque adeò celeritates per saltum variarientur; quod tamen fieri nequit. At neque continuo aliquo post contactum tempusculo: hoc

enim casu saltus quidam in variatione celeritatum evitari posset: ac compenetratio partium manifestè sequeretur, quod sic declaro: priusquam totum illud tempusculum efflueret, quo celeritatum ad æqualitatem tendentium mutatio peracta est, semper majori celeritate ferebatur globus insequens, quàm præcedens: ergo eodem illo tempusculo globus insequens majus spatium est emensus, quàm præcedens. Quum ergo globus insequens jam initio hujus tempusculi ponatur fuisse in contactu præcedentis; per decursum tempusculi ultra contactum æstimatarum superficierum progrediebatur, et cum globo præcedente saltem ex parte compenetrabatur.

Itaque dicta celeritatum variatio ante ipsum contactum mutuam mathematicum eveniat oportet: consequenter admittenda est in his globis (idem est de aliis quibuscumque corporibus) determinatio recedendi à se invicem, ut primum certo quodam exiguo intervallo inter se destiterint; quæ nimirum determinatio in globo præcedente conspiret cum priore ejusdem celeritate, ac proinde hanc augeat; incurrente verò contraria sit priori celeritati, adeoque illam minuat. Porro determinationes has *virium repulsivarum* nomine insigniri posse inde patet, quod ad corpus alterum ab altero removendum tendant.

»Sed illud quoque argumentum suppetit pro viribus repulsivis. Nempè, si materiæ puncta ad contactum mutuam mathematicum devenirent; quoniam inextensa sunt, compeneträ-

rentur: quum ergo nullis viribus possimus massam ullam ita comprimere, ut materiæ puncta ipsam constituentia in unicum punctum confluant, jurè inferimus nullis viribus posse nos efficere, ut corporis illius elementa ad contactum mutuam mathematicum adducantur. Eo ipso autem admittenda sanè est quædam vis repulsiva, qua sese ab attractu mutuo arceant.

»Stabilitis *repulsivis* viribus, *attractivarum* existentia, vel ex coherentia partium in corporibus intelligi potest. Quum enim in iis vires repulsivæ, mutuam elementorum attractum prohibentes, ad dissipandas potiùs, quàm inter se copulandas corporis partes tendant; necesse sanè est, ut auctis tantisper intervallis mutuis, repulsioni succedat attractio: quo posito mutuam elementorum in corporibus coherentiam suaptè jam consequi, physici norunt. At aliis quoque virium attractivarum indicibus manifestis pleni sunt physicorum hodiernorum libri." Ibid. n. 182. et seq.

194 Ceterum de viribus attractivis, ac repulsivis audiatur Franciscus Jacquierus, è Minorum familia, nobilis mathematicus ac philosophus, paucis abhinc annis è nostris oculis ereptus.

»Non desunt subtilissimi, doctissimique philosophi, qui vim attractivam in omnium corporum particulis ad certos usque limites admittunt; quam vim attractivam deinde in repulsivam abire affirmant, ita ut nullus omninò sit in rerum natura physicus, immediatusque contactus.... Certissimum quidem est sese re-

pellere minimas quorundam corporum particulas, quidquid sit vis illa repulsiva... ceterum nos quoque vis repulsivæ nomine utemur, sed effectum dumtaxat, non aliquam causam significantes... Neque repulsio quidquam obstare potest his, quæ antea demonstravimus, attractionem nempe, ceteris paribus, contactus magnitudini proportionalem esse: ibi enim sermonem habuimus de corporibus, quorum partes cohærent, non verò de corporibus elasticis, quorum partes sese fugiunt, atque repellunt. Tandem contactus hic à nobis intelligitur, qualis in corporum cohærentium partibus observatur, neque de contactu physico, et immediato quidquam pronunciare volumus. Certum quidem est, ubi de primis causis, corporumque principiis agitur, multas fieri posse hypotheses, quæ validis rationibus difficilè refelluntur. Itaque hanc primam nobis esse volumus philosophandi regulam, in causarum universalium investigatione nostram fateri ignorantiam, iudiciumque cohibere." (Phys. part. I. cap. 2. art. 3.) Postrema illustris hujus philosophi verba, quasi à nobis dictata fuissent, haberi volumus, nam idcirco illa transcripsimus.

Schol. Dissertatio sequens, quam statim aggressuri sumus, Ontologiæ altera pars est, quam Wolfius ab eadem se junctam primus tradere cœpit; quum ab anterioribus metaphysicis in Ontologia exponeretur, aut etiam in physica, ad quam plures ejusdem tractationes non incongruè transmitti possunt.

Handwritten notes in cursive script, including the word "anasefa" and other illegible text.

